

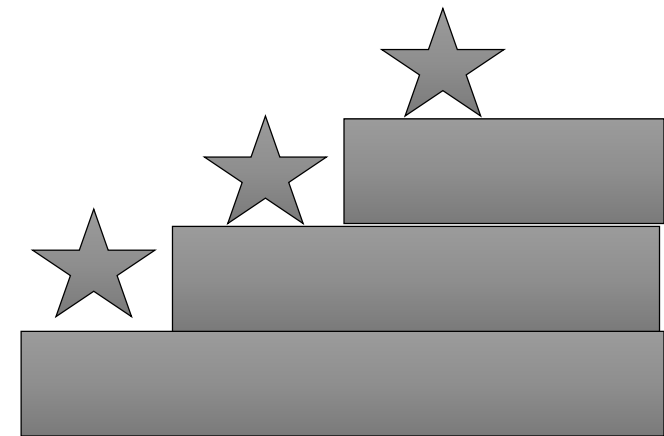
Xalqaro Nordik Universiteti

Magistratura fakulteti

Iqtisodiyot va Biznesni boshqarish yo'nalishi

1_MME-23 guruh talabasi

Gulshoh Sultoniy

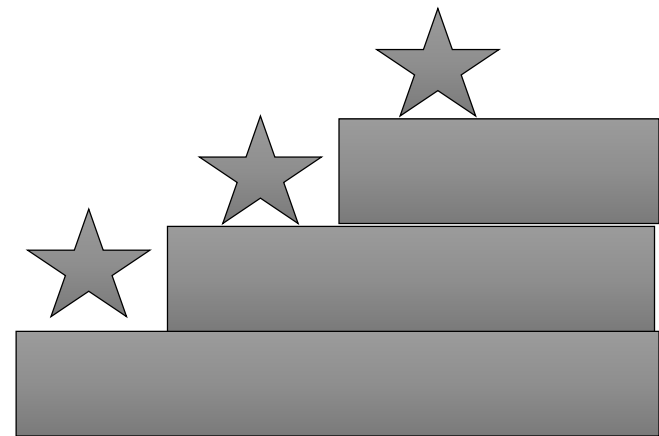

Makromoliyaviy bog‘liqliklar

- 1. Bank tizimi balansiga birlamchi nazar: kapitalning yetarliligi va aktivlar sifati.
- 2. Daromadlar, likvidlik va valyuta kurslaridagi shoklardan kelib chiqadigan zaifliklar.
- 3. O‘zgaruvchanlikni kiritish: Z-baho va boshqa o‘lchovlar.

Annotatsiya

Makromoliyaviy munosabatlar makroiqtisodiy o'zgaruvchilar va moliya bozori dinamikasi o'rtasidagi murakkab aloqalarni o'z ichiga oladi. Bu munosabatlar iqtisodiy sharoitlardagi o'zgarishlar moliya bozorlariga qanday ta'sir qilishini va aksincha, tushunish uchun juda muhimdir. Makromoliyaviy munosabatlarning asosiy jihatlariga pul-kredit siyosati, moliya bozori konyukturasi va iqtisodiy faoliyat o'rtasidagi o'zaro ta'sir kiradi.

Daromad-iste'mol va daromadni tejash munosabatlari:

Daromad-iste'mol munosabatlari daromadning o'zgarishi bilan shaxsning iste'mol modellari qanday o'zgarishini ko'rsatadi. Odatda, daromad ortishi bilan iste'mol ham oshadi, lekin jamg'arma tufayli sekinroq sur'atda. Daromadni tejash munosabatlari shuni ko'rsatadiki, daromad o'sishi bilan jamg'arma daromadning o'sishiga nisbatan sekinroq bo'lsa-da, o'sish tendentsiyasiga ega.

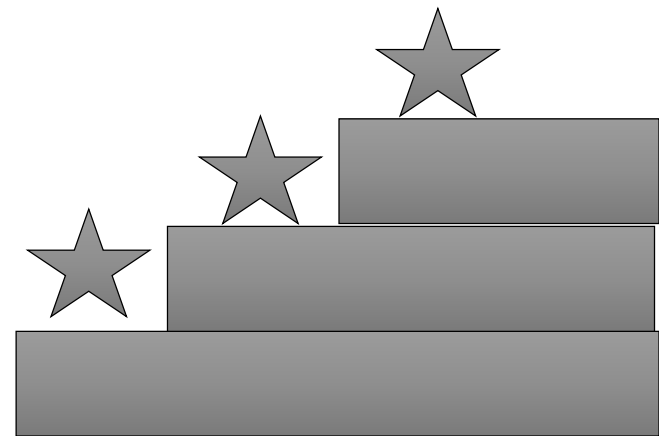
Foiz stavkasi va investitsiya munosabatlari:

Bu munosabatlar foiz stavkalari o'zgarishining iqtisodiyotdagi investitsiya qarorlariga ta'sirini ta'kidlaydi. Umuman olganda, yuqori foiz stavkalari investitsiyalarning qisqarishiga olib keladi, pastroq stavkalar esa investitsiya faolligini oshiradi.

Multiplikator tushunchasi

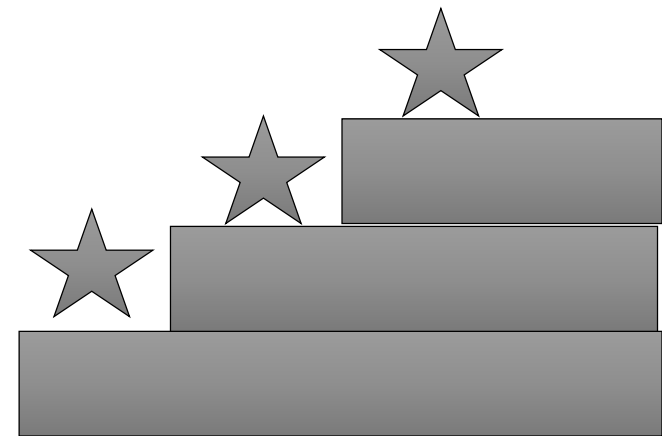
Multiplikator kontsepsiyasi yalpi talabning bir komponentidagi o'zgarishlar keyingi sarf-xarajatlar orqali umumiy ishlab chiqarish hajmiga qanday qilib katta ta'sir ko'rsatishi mumkinligini tushuntiradi.

Bu munosabatlar iqtisodiy siyosatni shakllantirish, iqtisodiy tendentsiyalarni bashorat qilish va makroiqtisodiy o'zgarishlarga javoban moliya bozorlari dinamikasini tushunishda muhim rol o'ynaydi.

Bank tizimi balansiga birlamchi nazar: kapitalning yetarliligi va aktivlar sifati

Bank balansi - bu muassasaning moliyaviy sog'lig'i va barqarorligi haqida tushuncha beradigan muhim moliyaviy hisobot. U ikkita asosiy komponentdan iborat: aktivlar va passivlar. Aktivlar bankning nimaga ega ekanligini, majburiyatlari va kapital esa aktivlar qanday moliyalashtirilishini ifodalaydi.

Bank tizimi kapitalining yetarliligi

Kapitalning yetarliligi bank balansining muhim jihati hisoblanadi, chunki u tashkilot o'z tavakkalchiliklari va mumkin bo'lgan yo'qotishlarni qoplash uchun yetarli kapitalga ega bo'lishini ta'minlaydi. 1-darajali kapital koeffitsienti va Jami kapital koeffitsienti kabi kapitalning etarlilik koeffitsientlari bankning yo'qotishlarni o'zlashtirish qobiliyatini baholash uchun ishlatiladi.

1-darajali kapital koeffitsienti: Bu koeffitsient bankning asosiy kapitalini uning tavakkalchilik darajasidagi aktivlariga nisbatan o'lchaydi. U 1-darajali oddiy kapital va taqsimlanmagan foydani o'z ichiga oladi.

Jami kapital nisbati: Bu nisbat nafaqat 1-darajali kapitalni, balki subordinatsiya qilingan qarz va gibrid vositalar kabi moddalarni o'z ichiga olgan 2-darajali kapitalni ham hisobga oladi.

Bank nazorati bo'yicha Bazel qo'mitasi kabi tartibga soluvchi organlar banklarning barqarorligini ta'minlash va omonatchilarning mablag'larini himoya qilish uchun kapitalning minimal talablarini belgilaydi. Kapitalning etarlilik koeffitsienti yuqori bo'lgan banklar barqarorroq va iqtisodiy tanazzulga bardosh bera oladilar.

Bank tizimidagi aktivlar sifati

Aktivlarning sifati bank balansining yana bir muhim jihati bo'lib, uning kredit portfeli va investitsiyalarining sog'lomligini aks ettiradi. Aktivlarning sifatsizligi kredit xavfining oshishiga va bank uchun potentsial yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.

Ishlamaydigan kreditlar (NPLs): Bu qarz oluvchilar uzoq muddat davomida rejalashtirilgan to'lovlarni amalga oshira olmagan kreditlar bo'lib, potentsial kredit xavfini ko'rsatadi.

Kredit yo'qotish zahiralar: Banklar aktivlar sifatini baholash asosida kutilayotgan kredit yo'qotishlari uchun zaxiralarni ajratadilar. Yuqori zaxiralar aktivlar sifati bilan bog'liq tashvishlarni ko'rsatadi.

Aktivlar sifatini monitoring qilish banklar uchun kreditlarni to'lamaganlik va iqtisodiy pasayish bilan bog'liq risklarni yumshatish uchun muhim ahamiyatga ega. Aktivlar sifatini muntazam baholash banklarga yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni erta aniqlashga va moliyaviy barqarorlikni saqlash uchun tuzatish choralarini ko'rishga yordam beradi.

Daromadlar, likvidlik va valyuta kurslaridagi shoklardan kelib chiqadigan zaifliklar

Daromad, likvidlik va valyuta kurslari kompaniyaning moliyaviy salomatligining muhim tarkibiy qismidir. Ushbu omillarning har qandayiga zarba berish biznesning barqarorligi va samaradorligiga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan zaifliklarni ochib berishi mumkin.

Shoklardan daromadgacha bo'lgan zaifliklar

Rentabellikning pasayishi: Daromadning keskin pasayishi rentabellikning pasayishiga olib kelishi mumkin, bu kompaniyaning qarzlarni to'lash, dividendlar va operatsion xarajatlar kabi moliyaviy majburiyatlarini bajarish qobiliyatiga ta'sir qiladi.

Bozor tushunchasi: Daromaddagi salbiy zarbalar investorlarning ishonchini yo'qotishi va aktsiya bahosining pasayishiga olib kelishi mumkin. Bu bozor kapitallashuvining yo'qolishiga olib kelishi va kompaniyaning aktsiyalarni chiqarish orqali mablag'larni jalb qilish qobiliyatiga to'sqinlik qilishi mumkin.

Kredit xavfi: Pastroq daromad kompaniyaning kredit riski profilini oshirishi mumkin, bu esa kredit vositalaridan foydalanishni yoki qulay shartlarda qarz olishni qiyinlashtiradi. Bu kompaniyaning moliyaviy ahvolini yanada keskinlashtirishi mumkin.

Shoklardan likvidlikgacha bo'lgan zaifliklar

Naqd pul oqimi cheklovlari: Likvidlik zarbalari pul oqimining cheklanishiga olib kelishi mumkin, bu esa kompaniyaning ish haqi, yetkazib beruvchi to'lovlari va qarzlarga xizmat ko'rsatish kabi qisqa muddatli majburiyatlarini bajarishini qiyinlashtiradi.

Qarzni to'lash xavfi: likvidlikning etarli emasligi qarz majburiyatlarini bajarmaslik xavfini oshirishi mumkin, bu esa kredit reytingining pasayishiga va kelajakda qarz olish xarajatlarining oshishiga olib keladi.

Operatsion uzilishlar: Agar kompaniya o'zining kundalik faoliyatini moliyalashtira olmasa, likvidlik zarbasi normal biznes faoliyatini buzishi mumkin, bu esa etkazib berish zanjirining uzilishi yoki ishlab chiqarishning to'xtab qolishiga olib kelishi mumkin.

Shoklardan valyuta kurslarigacha bo'lgan zaifliklar

Chet el valyutasiga ta'sir qilish: sezilarli xorijiy valyutaga ta'sir ko'rsatadigan kompaniyalar valyuta kursining o'zgarishiga zaifdir. Valyuta kurslarining salbiy o'zgarishi turli valyutalarda ifodalangan xorijiy aktivlar yoki majburiyatlar qiymatiga ta'sir qilishi mumkin.

Tarjima xavfi: Valyuta kurslarining o'zgarishi xorijiy sho'ba korxonalarining moliyaviy hisobotlarini hisobot valyutasiga o'tkazishga ta'sir qilishi mumkin, bu esa hisobotdagi daromadlar va moliyaviy ko'rsatkichlarning o'zgaruvchanligiga olib keladi.

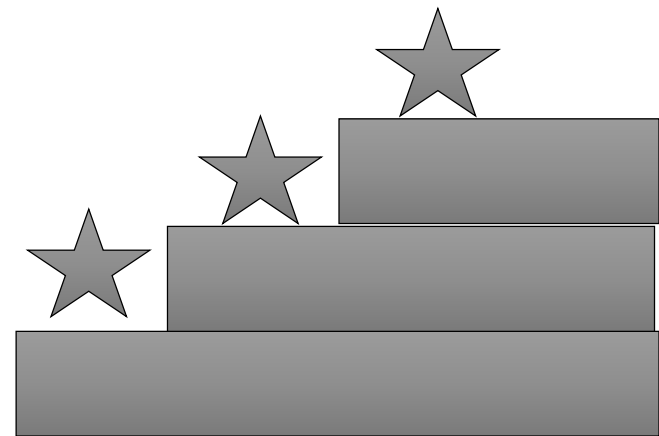
Raqobatbardoshlik: Valyuta kurslarining keskin o'zgarishi eksport narxlari yoki import xarajatlariga ta'sir qilish orqali kompaniyaning xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligiga ta'sir qilishi mumkin. Bu bozor ulushini yo'qotishiga yoki foyda marjasining pasayishiga olib kelishi mumkin.

O‘zgaruvchanlikni kiritish: Z-baho va boshqa o‘lchovlar

Makromoliyaviy korrelyatsiyalar turli makroiqtisodiy o'zgaruvchilar va moliyaviy ko'rsatkichlar o'rtasidagi statistik munosabatlarni bildiradi. Ushbu korrelyatsiyalarga o'zgaruvchanlikni kiritish potentsial xavflarni aniqlashga va risklarni boshqarishni yaxshilashga yordam beradi. Ikkita keng tarqalgan o'lchov Z-skor va boshqa o'zgaruvchanlik ko'rsatkichlari.

Z-skor - bu kompaniya yoki iqtisodiyotning aktivlar rentabelligi (ROA) va taqqoslanadigan kompaniyalar yoki iqtisodlarning o'rtacha ROA o'rtasidagi standart og'ishlar sonini o'lchaydigan moliyaviy nisbat. Yuqori ijobiy Z balli kompaniya yoki iqtisodiyot o'z tengdoshlariga qaraganda yaxshiroq ishlayotganligini ko'rsatadi, past manfiy Z ball esa past ishlashni ko'rsatadi. Z-ballarni turli vaqt davrlari uchun hisoblash mumkin, bu tendentsiyalar va o'zgaruvchanlik haqida ma'lumot beradi.

Beta, VIX indeksi yoki GARCH modellari kabi boshqa o'zgaruvchanlik ko'rsatkichlari ham makromoliyaviy korrelyatsiyalarni baholash uchun ishlatilishi mumkin. Beta - bu aktivning bozor harakatlariga nisbatan sezgirligini tavsiflovchi tizimli xavf o'lchovidir. VIX indeksi, shuningdek, o'zgaruvchanlik indeksi sifatida ham tanilgan, bozorning S&P 500 indeks variantlari asosida 30 kunlik o'zgaruvchanlikni kutishini ifodalaydi. GARCH (Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity) modellari tarixiy ma'lumotlardan foydalangan holda vaqt bo'yicha o'zgaruvchan o'zgaruvchanlikni baholaydi.

O'zgaruvchanlik o'lchovlari bilan makromoliyaviy korrelyatsiyalarni o'rganish orqali tahlilchilar va investorlar xavf-xatarlar va potentsial bozor tendentsiyalari haqida to'liqroq tushunchaga ega bo'lishlari mumkin. Masalan, ular noaniqlik yoki o'zgaruvchanlik kuchaygan paytlarda bozor o'zgarishlariga nisbatan sezgir bo'lgan aktivlar sinflari yoki iqtisodlarini aniqlashlari mumkin.

Bundan tashqari, makromoliyaviy korrelyatsiyalarga o'zgaruvchanlikni kiritish mustahkam investitsiya strategiyalarini yaratishga yordam beradi. Masalan, investorlar juftlik savdosi yoki risk pariteti portfeliga asoslangan statistik arbitraj strategiyalaridan foydalanishi mumkin, ular turli aktivlar sinflari bo'yicha risklarni muvozanatlashtirishga qaratilgan.

Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu chora-tadbirlar makromoliyaviy korrelyatsiya va risklarni boshqarish bo'yicha qimmatli tushunchalarni taqdim etsa-da, ularni alohida ko'rib chiqmaslik kerak. Iqtisodiy asoslar, geosiyosiy hodisalar va tartibga solish o'zgarishlari kabi boshqa omillar ham moliyaviy bozorlarni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abildgren, K. (2016). A century of macro-financial linkages. *Journal of Financial Economic Policy*, 8(4), 458-471.
2. Olkhov, V. (2018). How macro transactions describe the evolution and fluctuation of financial variables. *International Journal of Financial Studies*, 6(2), 38.
3. Caprio Jr, G. (2011). Macro-Financial Linkages in IMF Research. *IEO Background Paper*, 11(07).
4. Leroy, A., & Pop, A. (2019). Macro-financial linkages: The role of the institutional framework. *Journal of International Money and Finance*, 92, 75-97.
5. Ho, T., & Lee, S. B. (2015). A Structural Macro-Financial Model and Macro-Risk Management. *Journal of Investment Management*, 13(2).